

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

“Соціолог, на якого всі повинні рівнятися”

24 січня 2017 року в Інституті соціології Національної академії наук України відбулася наукова конференція “**Методологія і методи соціологічних досліджень в Україні: історія та сучасні проблеми. До 70-річчя Володимира Паніотто**”.

Організаторами заходу виступили: Соціологічна асоціація України, Інститут соціології НАН України, факультет соціології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, факультет соціології Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна, Центр соціальних та маркетингових досліджень SOCIS і кафедра соціології Національного університету “Києво-Могилянська академія”.

Як зазначив у вступній промові директор Інституту соціології **Валерій Михайлович Ворона**, українська соціологічна наука вийшла на якісно новий рівень завдяки розробленню методик для кількісного вимірювання та аналізу основних соціальних змін. Так було, зокрема, з економічною теорією, яка здобула визнання після виходу праць В.Новожилова, В.Немчинова та Л.Канторовича, пов’язаних із розробленням методів лінійного програмування та економічних моделей. А група науковців Інституту соціології отримала Державну премію в галузі науки і техніки саме за роботу, присвячену вимірюванням соціальних змін в українському суспільстві¹.

З вітальним словом до Володимира Ілліча звернувся президент Соціологічної асоціації України, ректор Харківського національного університету ім.В.Н.Каразіна **Віль Бакіров**. Він нагородив ювіляра медаллю Соціологічної асоціації України ім. Богдана Кістяківського “За видатний внесок у розвиток соціології”. **Володимир Євтух**, директор Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова, вручив Володимирові Іллічу нагороду від Міжнародної асоціації почесних докторів, професорів, сенаторів та благодійників Німеччини, Швейцарії, Польщі та Австрії.

До привітань долучилися **Ірина Бекешкіна**, голова Фонду “Демократичні ініціативи” ім. Ілька Кучеріва, **Денис Яковлев**, декан факультету правової політології та соціології Національного університету “Одеська юридична академія”, **Ольга Суська**, доцент кафедри зв’язків із громадськістю Національного університету “Києво-Могилянська академія” та ін.

Далі слово було надано **ювілярові**, який виступив з доповіддю під назвою “**Методи соціологічних досліджень в Україні: історія та сучасні проблеми**”. Вчений представив короткий огляд історії соціологічного знання в СРСР та пострадянській Україні, а також порівняльну хронологію вивчення громадської думки в Україні та світі (починаючи із 1824 року, коли у США було проведено перше передвиборче опитування). Стосовно історії розвитку української соціології, на думку доповідача,

¹ “Вимірювання соціальних змін в українському суспільстві. Соціологічний моніторинг (1992–2013)” (автори: В.Ворона, Є.Головаха, Н.Паніна, М.Шульга, О.Злобіна, Н.Костенко, С.Макеєв, М.Чурилов, Ю.Саєнко, О.Вишняк).

доцільно виокремити два етапи: перший — від 1969¹ до 1990 року — був періодом зародження і становлення соціології. Тоді соціологічні дослідження проводилися головним чином на промислових підприємствах. Другий етап розпочався у 1990-ті роки й триває понині. Це період екстенсивного зростання вітчизняної соціології та її інтеграції у світову. На цьому шляху українським соціологам довелося долати чимало труднощів, насамперед через відсутність опитувальних мереж та кваліфікованих інтерв'юєрів, брак досвіду використання якісних методів (фокус-груп) та проведення опитувань, брак стандартних методів побудови репрезентативних вибірок тощо. Утім, як зауважив Володимир Ілліч, сучасна соціологія також стикається із серйозними викликами. Це, зокрема, криза традиційного методу опитування *face-to-face* інтерв'ю (що спостерігається в усьому світі), а також необхідність працювати з так званими Big Data — великими даними, зумовлена блискавично швидким зростанням обсягів інформації та перенесенням багатьох сфер людської діяльності в інтернет.

Питання щодо **Big Data як інструменту соціологічного дослідження** докладно було висвітлено **Вілем Бакіровим** (ректор ХНУ ім. В.Н.Каразіна) та **Григорієм Жолткевичем** (декан факультету математики та інформатики цього ж університету). Під Big Data слід розуміти сукупність даних, до яких неможливо застосувати традиційні методи опрацювання. Вони характеризуються не тільки великим обсягом, який до того ж безперервно зростає. Річ у тім, що ці дані неструктуровані й розподілені між різними сховищами. Опрацювання “великих даних” має на меті не лише їх інтерпретацію, а й оперативне розміщення в потрібному місці, щоб вони були доступними кожному віддаленому користувачеві. Робота з Big Data передбачає такі стадії: збирання даних (Data Harvesting); очищення даних від шумів (Data Refining); видалення інформації, не релевантної цілям дослідження (Data Filtering); виявлення в масиві даних закономірностей та побудова математичних моделей, які б найадекватніше описували ці дані (Data Mining); подання даних у такому вигляді, який може бути сприйнятий користувачем (Data Visualisation). Прикладом “великих даних” є інформація про дії користувача в соціальній мережі, так званий цифровий відбиток (digital footprint).

Big Data є корисним джерелом інформації для соціологів, однак, на думку доповідачів, вони не можуть замінити собою опитування. Їх доцільно застосовувати як комплементарний метод.

Після виступів науковців відбувся круглий стіл. У першій частині (модератор — завідувач відділу соціальних структур Інституту соціології НАН України **Сергій Макеєв**) обговорювалися проблеми **методології соціологічних досліджень**. Було заслухано низку доповідей²: “Якісна перспектива в арт-форматі” (Наталія Костенко, Інститут соціології НАН України); “Методологія вибіркового дослідження: історія і сучасні українські реалії” (Микола Чурилов, “TNS Ukraine”); “Методологія та методи соціологічних досліджень під впливом “великих даних” (Андрій Горбачик, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка); “Нові методологічні та методичні підходи досліджень у політичній соціології сьогодні” (Олександр Вишняк, Інститут соціології НАН України); “Володимир Паніотто про якість соціологічної інформації: 30 років по тому” (Сергій Дембіцький, Інститут соціології НАН України); “Кількісний підхід у працях В.І.Паніотто та його імплементація у підготовці студентів-соціологів” (Наталія Отрешко, Інститут соціальної роботи

¹ Тоді в Інституті філософії Академії наук УРСР було створено відділ методології, методики і техніки соціальних досліджень.

² Детальніше з виступами учасників конференції можна буде ознайомитися у збірці, яку заплановано видати найближчим часом.

та управління Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова); “Феномен вибору у соціологічному дослідженні” (Денис Яковлев, Національний університет “Одеська юридична академія”); “Алгоритми концептуалізації даних в якісній соціології” (Оксана Іванкова-Стецюк, Інститут народознавства НАН України, м. Львів); “Взаємозв’язок методології та теорії соціологічних досліджень” (Наталія Терещенко, Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана); “Методологія соціологічної діяльності: погляди та сучасні виклики” (Марина Бірюкова, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”); “Культурні обсерваторії” як актори поля досліджень культурних практик” (Людмила Скокова, Інститут соціології НАН України); “Гендерно чутливий підхід у соціологічних дослідженнях” (Олена Харченко, КНУ ім. Тараса Шевченка), “Підходи до розроблення опитувального інструментарію в дослідженнях змішаного типу” (Богдана Хляпатура, Інститут соціології НАН України) та ін.

Друга частина круглого столу (модератори — декан факультету соціології КНУ ім. Тараса Шевченка **Андрій Горбачик** та провідний науковий співробітник відділу методології та методів соціології ІС НАНУ **Олександр Стегній**) стосувалася безпосередньо **методів соціологічних досліджень та сучасних способів опрацювання даних**. До уваги учасників конференції були запропоновані такі презентації: “Багаторівневе моделювання як метод центрованої на індивідах перспективи” (Олександр Виноградов, НаУКМА); “Факторіальний дизайн як спосіб дослідження багатокomпонентних змінних” (Анастасія Мазурок, КНУ ім. Тараса Шевченка); “Способи застосування вільного асоціативного експерименту в емпіричному соціологічному дослідженні” (Людмила Юзва, КНУ ім. Тараса Шевченка); “Моніторингове вивчення старшокласників міста Одеси” (Світлана Романенко, Одеський національний університет ім. І.І.Мечникова); “Дослідження дитячої інтернет-аудиторії: методологічні проблеми” (Олена Князева, ОНУ ім. І.І.Мечникова); “Застосування вуличних опитувань у дослідженнях електоральних орієнтацій” (Михайло Міщенко, соціологічна служба Центру ім. О.Разумкова, м. Київ); “Типологія політичної культури населення України: динаміка змін” (Олександр Стегній, Інститут соціології НАН України); “Громадська думка та оцінка діяльності поліції: методичні підходи” (Андрій Бова, Державний науково-дослідницький інститут МВС України); “Візуальні методи в урбаністичних дослідженнях: проєктивні малюнки та мапування просторів” (Наталія Отрищенко, Центр міської історії Центрально-Східної Європи); “Середній клас Туреччини: якісні та кількісні характеристики і динаміка їх вимірювання” (Ольга Максименко, ІС НАНУ); “Проблема визначення тональності у контент-аналітичних дослідженнях” (Олег Іванов, Київський міжнародний інститут соціології); “Соціологічні виміри національної самосвідомості: особливості методики дослідження та статистичного аналізу емпіричних даних” (Тетяна Єрескова, Український інститут стратегій глобального розвитку та адаптації); “Прагматичні цінності як пріоритети зовнішньої політики України: світовий досвід і власні соціологічні дослідження” (Ольга Котовська, Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ).

Із завершальним словом виступив заступник директора Інституту соціології **Євген Головаха**, побажавши ювілярові від імені друзів, колег і всієї соціологічної спільноти творчого натхнення, невичерпної наснаги і реалізації всіх проєктів та задумів. Адже Володимир Ілліч Паніотто — це соціолог, на якого всі повинні рівнятися.

*ОЛЬГА МАКСИМЕНКО,
провідний соціолог відділу методології і методів соціології
Інституту соціології НАН України*